

Het Centrum voor de Studie van het Vlaamse Cultuurleven

Het 'Centrum voor de studie van het Vlaamse cultuurleven vanaf het begin van de achttiende eeuw' werd in april 1967 als 'vereniging zonder winstoogmerk' te Antwerpen in de schoot van het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven opgericht met het doel het wetenschappelijk onderzoek in verband met de Vlaamse cultuurgeschiedenis vanaf het begin van de 18de eeuw te stimuleren. De vereniging wordt beheerd door een 10-tal professoren en andere deskundigen, die verbonden zijn aan de verschillende Belgische universiteiten en wetenschappelijke instellingen en grosso modo ook de diverse disciplines vertegenwoordigen die door het AMVC bestreken worden (*). Daarnaast telt het Centrum op dit ogenblik een 60-tal leden uit Vlaanderen en Nederland, die met een jaarlijkse contributie het initiatief wensen te ondersteunen en in ruil daarvoor de publikaties van het Centrum toegestuurd krijgen.

De werkzaamheden van het Centrum startten in september 1969 en wel op een dubbel terrein. Enerzijds werd te Brugge Mevrouw Christine D'haen aangesteld om de archivalia van het Gezellemuseum te inventariseren en anderzijds werden te Antwerpen vier medewerkers (drie wetenschappelijke, waarvan één historica en twee neerlandici, en één technische medewerkster geïnstalleerd om, in het kader van de door het Fonds voor Kollektief Fundamenteel Onderzoek (FKFO) gesubsidieerde navorsingsprojecten, de archivalische bronnen met betrekking tot het tijdschrift *Van Nu en Straks* (1893-1901) te bewerken.

Gezien de grote hoeveelheid materiaal die hierover alleen al in het AMVC aanwezig is, werd van bij het begin de aandacht toegespitst op de naar onze mening interessantste, want rijkste en tegelijk minst ontgonnen bron: *de correspondentie*.

De bedoeling was dat alle brieven die op een of andere manier met *Van Nu en Straks* verband houden, zouden worden geïnteriseerd en daarna ook gepubliceerd. Hiertoe werden de briefdossiers van alle medewerkers aan het tijdschrift (van de belangrijkste tot de meest sporadische) geëxcerpeerd; de brieven tussen de jaren 1890 (de aanloop tot het stichten van het tijdschrift werd dus ingecalculeerd) tot 1901 werden er uitgelicht en chronologisch gerangschikt. Ze werden op fiche gebracht volgens een speciaal hiertoe ontworpen inventariseringsmethode, die hierna nog toegelicht zal worden en in drievoud overgetikt om voor publikatie gereedgemaakt te worden. De medewerkers van het Centrum beperkten hun opzoeken naar materiaal

niet tot het AMVC alleen maar namen ook contact op met andere depots, zodat hun inventaris ook brieven bestrijkt die zich bijvoorbeeld bevinden in het Musée de la Littérature te Brussel, de Universiteitsbibliotheek en het Stadsarchief van Gent, de Stadsbibliotheek van Antwerpen, de Koninklijke Bibliotheek en het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum in Den Haag, de bibliotheek van de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.

Het inventariseren

In overleg met specialisten van IBM en het Rekencentrum van de Stad Antwerpen (die onmiddellijk bereid was het Centrum voor de uitvoering van zijn projecten de beschikking te geven over haar machinepark) werd een methode uitgewerkt, waardoor bij het inventariseren van de Van Nu en Straks-brieven mechanografische hulpmiddelen ingeschakeld kunnen worden. Er werden steekkaarten ontworpen, waarop alle voor een brief relevant geachte gegevens worden genoteerd, voorzien van een op het zgn. Cuttersysteem gebaseerde code, die de overname van deze gegevens op ponskaarten en de verwerking ervan door een computer mogelijk maakt. Worden aldus opgenomen: de namen van de briefschrijver en de bestemming, de datering, de aard van het poststuk (brief, briefkaart, postblad, naamkaartje ...), het aantal bladzijden, de vorm waarin de brief bewaard bleef (als origineel of in fotocopie) de vindplaats, het inventarisnummer, de behandelde onderwerpen (ook rubrieken genoemd, zoals bijvoorbeeld literatuur, biografie, politiek, plastische kunsten, muziek, volkskunde etc.), en de in brief ter sprake komende objecten (nl. de namen van personen, verenigingen, kranten en tijdschriften e.d. die in een brief vermeld worden).

Het concrete resultaat hiervan is dat in 1975 de computer een klapper produceerde waarin de ca 4000 geïnventariseerde brieven - zij het nog in codevorm - werden afgedrukt met de vermelding van hun inhoud.

In een niet al te ver verwijderde toekomst hoopt men de computer ook zo te programmeren dat hij die eerste klapper in gedecodeerde vorm op de markt kan brengen en hoopt men hem geregeld te kunnen inschakelen om geïnteresseerden het antwoord te verschaffen op vooralsnog moeilijk beantwoordbare vragen in de aard van: hoeveel brieven aan X zijn er in het AMVC aanwezig; of in welke brieven tussen 1890 en 1900 is er over Y sprake, of welke brieven omtrent de eeuwwisseling handelen over het opkomende socialisme (**).

De publikatie

Omdat het FKFO op het moment dat het Centrum zijn aanvraag tot subsidiëring indiende, hoofdzakelijk *publikaties* tot stand wenste te zien komen, werd de inventarisatie van de verdere Van Nu en Straks-archivalia voorlopig achterwege gelaten - al werd een geschikt bevonden methode uitgewerkt om ook de handschriften op een parallelle wijze als de brieven te inventariseren - en ging men over

tot de voorbereiding van een uitvoerig geannoteerde diplomatische uitgave van de brieven m.b.t. *Van Nu en Straks*.

Een eerste reeks brieven uit 1890 werd inmiddels en in afwachting van een definitieve uitgave die heel de Van Nu en Straks-periode omvat, in gestencilde vorm en in een beperkte oplage tot stand gebracht. De bundel bevat 118 brieven, geschreven door of gericht aan de oprichters van en de medewerkers aan de eerste reeks van *Van Nu en Straks* (1893-1894). Als algemeen principe werd aangenomen dat in de uitgave *alle* teruggevonden brieven, geschreven of ontvangen door de protagonisten van de eerste reeks (nl. E. de Bom, C. Buysse, A. Hegenscheidt, P. van Langendonck, H. van de Velde en A. Vermeylen), zonder restrictie worden afgedrukt ongeacht de vraag of hun inhoud al dan niet relevant is voor het opstellen van een historiek van *Van Nu en Straks*. We meenden op die wijze bij te dragen tot een reëler kennis van de figuren die het nauwst bij de oprichting van het tijdschrift betrokken waren en ook iets te laten overkomen van de achtergronden (zowel culturele als menselijke) waaruit de vernieuwende impuls ontstond die in de uitgave van *Van Nu en Straks* geconcretiseerd werd. Bij de brieven van de niet-protagonisten daarentegen - en we denken hierbij voor de eerste reeks voornamelijk aan Noordnederlanders (b.v. A. Jolles, A. Verwey, F. van Eeden, H. Borel, J.D. Bierens de Haan) en plastische kunstenaars (b.v. J. Toorop, Th. van Rysselberghe, G. Minne) - werd wél een selectie doorgevoerd met de inhoud als criterium. Het opnemen van bijvoorbeeld brieven uit 1890 van A. Verwey en Fred. van Eeden uit het Verwey - en Van Eedenarchief in de U.B. te Amsterdam zou ons te ver van ons onderwerp hebben weggevoerd. Daarom werd besloten voor de gewone medewerkers aan het tijdschrift alleen die brieven op te nemen die rechtstreeks met *Van Nu en Straks* of met de voorgeschiedenis ervan verband houden. Voor 1890 werden echter geen dergelijke brieven teruggevonden.

De uitgave zelf geschiedt als volgt:

- alle brieven worden chronologisch gerangschikt;
- een administratief hoofd boven de tekst van de brief vermeldt volgende gegevens:
 1. volgnummer van de brief in onze uitgave en naam van auteur en geadresseerde;
 2. het depot en het nummer van de brief;
 3. eventueel de vermelding dat de brief een antwoord is op een vorige en/of beantwoord wordt door een volgende;
 4. aard van de brief met, waar nodig, de aanduiding dat het om een fotocopie gaat;
 5. poststempels, adres en afzender, indien deze op de brief of op het bijbehorend omslag staan.

Daarna volgt de tekst zelf, met de datering en de aanspreking steeds op dezelfde plaats, ongeacht waar ze op het origineel voorkomen. Belangstellenden kunnen de originele plaats van de aanspreking en de datering in de noten terugvinden. In de tekst, die qua spelling en formulering in zijn oorspronkelijke vorm wordt weergegeven, worden

omwille van de leesbaarheid volgende wijzigingen aangebracht:

- afkortingen worden tussen vierkante haakjes geëmendeerd;
- eventuele door de briefschrijver gemaakte fouten tegen de spelling worden, eveneens tussen vierkante haakjes, verbeterd. Waar een dergelijke manier van corrigeren niet mogelijk blijkt, wordt een [sic] toegevoegd.

De annotatie bij de brieven wordt omwille van haar omvang in een afzonderlijk boekdeel opgenomen. Zij omvat:

1. letternoten die het formele aspect van de brief weergeven;
2. cijfernooten, die zoveel mogelijk de biografische, literaire, cultuurhistorische en politieke achtergronden van de brief blootleggen. Dit tweede deel eindigt met een register dat zeer gedetailleerd naar brieven en noten verwijst.

Ten slotte wordt in een derde boekdeel nog een "encyclopedisch apparaat" aangeboden met korte encyclopedisch opgevatte notities over alle personen, instellingen, verenigingen en periodieke publicaties die hetzij in de brieven ter sprake komen hetzij door ons in de noten met een asterisk werden aangeduid. Dit encyclopedisch apparaat heeft een drievoudig doel: het moet het notenapparaat verlichten, achtergrondinformatie verschaffen en sommige bijna geheel in de vergetelheid geraakte figuren opnieuw naar voren halen.

Op dit ogenblik wordt de laatste hand gelegd aan de eindredactie van 220 brieven uit 1891, die op dezelfde wijze als de brieven van 1890 in drie boekdelen zullen worden uitgegeven.

Tenslotte bezorgden de medewerkers van het Centrum nog enkele artikels, waarvan wij hier vermelden:

- L. Jansseune en R. Vervliet. 'Stijn Streuvels en Van Nu en Straks'. In: *Dietsche Warande en Belfort* CXVI nr. 8 (okt.-nov. 1971).
- R. Vervliet. 'Also sprach Dr. Vermeylen. Brieven van August Vermeylen uit Berlijn en Wenen (1894-'96)'. In: *Nieuw Vlaams Tijdschrift* XXV nr. 9 (nov. 1972).
- R. Beckers. 'Het Frans in de lagere scholen van Antwerpen rond 1891'. In: *Tijdschrift der Stad Antwerpen* XXII nr. 3 (sept. 1976).
- W. van Rooy. 'Studentenagitatie en de stichting van een nieuwe universiteit'. In: *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*.
- W. van Rooy. 'De enigmatische Jan Eelen'. In: *Dietsche Warande en Belfort* CXXII nr. 1 (jan. 1977).
- W. van Rooy. 'De Bom-Vermeylen: hun relatie tot Pol de Mont vóór de oprichting van Van Nu en Straks'. In: *Nieuw Vlaams Tijdschrift* XXX nr. 5 (mei-juni 1977).

- J.P. Lissens, 'Het prospectus van Van Nu en Straks. Drukgeschiedenis'. In *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* (ter perse).

Het moge duidelijk geworden zijn dat door de gekozen methode (die haastwerk uitsluit) en door de omvang van het opzet (dat naar volledigheid streeft, zowel in het aangeboden materiaal als in de historische toelichtingen) het einde van het project nog niet in zicht is. Wij hopen dan ook vurig dat de subsidiërende instanties de totstandkoming van een monumentale bronnenpublicatie met betrekking tot een van de belangrijkste perioden in de recente Zuidnederlandse cultuurgeschiedenis verder mogelijk zullen blijven maken.

Laetitia Jansseune

(*) Te weten Vlaamse literatuurgeschiedenis, muziekgeschiedenis en geschiedenis van de Vlaamse Beweging; de plastische kunsten vonden tot nu geen vertegenwoordiger in het bestuur van de vereniging.

(**) Voor een gedetailleerde beschrijving van deze inventariseringsmethode en haar toepassingsmogelijkheden, zie L. Simons en R. Ver-vliet. 'De inventariseringsmethode van het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven'. In: *Archief- en Bibliotheekwezen in België* extranummer 6 (Brussel 1971) 59-74.

Erratum. In het artikel 'Het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie in Leiden in de 19e eeuw' in *De Negentiende Eeuw* nr. 1, stond op pagina 33 abusievelijk vermeld dat Prof. Jan van der Hoeven in juni 1869 als opperdirekteur van het museum werd ontslagen. Het ontslag vond evenwel 9 jaar eerder plaats, in juni 1860.

A.R.